Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 44, Şubat 2020, s. 233-247

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.40410>

Enes POLAT

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim
Dalı, enespolat261@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Zülküf AYRANGÖL

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisat Bölümü, zayrangol@erzincan.edu.tr

TÜRKİYE ŞEKER FABRİKALARINDA ÖZELLEŞTİRMENİN İSTİHDAM VE ÜRETİM ÜZERİNE ETKİLERİ¹

Özet

Dünyada özelleştirme uygulamaları genel itibari ile 1970’li yıllardan itibaren ortaya çıkmıştır. İlk olarak İngiltere ve Amerika’da başlayan özelleştirmeler, daha sonraları ise gelişmekte olan ülkelerde ve Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye’de ise özelleştirme uygulamaları 1980 yılından itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. KİT’lerin Türkiye ekonomisinde giderek artan ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlara neden olması, hem Türkiye ekonomisini hem de KİT’leri olumsuz olarak etkilemektedir. Türkiye’de özelleştirme politikalarının istihdam ve üretime katkısı tartışma konusu olmuştur.

Bu çalışmada çeşitli tarihlerde özelleştirilen Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya, Adapazarı, Erzurum ve Erzincan Şeker Fabrikalarında istihdam edilen kişi sayısında ve üretilen şeker miktarlarında nasıl bir değişime yol açtığı, özelleştirme öncesi ve özelleştirme sonrası üretim ve istihdam verileri ele alınarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler neticesinde özelleştirme sonrasında bahsedilen

¹ Bu çalışma, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalında, Enes POLAT tarafından, Dr. Öğr. Üyesi Zülküf AYRANGÖL’ün danışmanlığında 2019 yılında tamamlanan “Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları ve Şeker Fabrikalarında Özelleştirmenin İstihdam ve Üretim Üzerine Etkileri” adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

yedi şeker fabrikasında istihdam ve üretim açısından arzu edilen olumlu bir sonuç elde edilmediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Özelleştirme, Şeker Fabrikaları, Kamu İktisadi Teşebbüsleri, İstihdam, Üretim

EFFECT ON EMPLOYMENT AND PRODUCTION OF PRIVATIZATION IN TURKEY SUGAR FACTORY

Abstract

Privatization practices in the world have generally emerged since the 1970s. Firstly, privatizations started in the United Kingdom and the United States, and later were implemented in developing countries and Eastern European countries. The privatization process in Turkey has become widespread since 1980. SOEs in Turkey's economy growing economic, social and political problems that cause both Turkey's economy could adversely affect the SOEs. The privatization policies contribute to employment and production in Turkey has been the subject of debate.

In this study, the changes in the number of people employed and the amount of sugar produced in Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya, Adapazarı, Erzurum and Erzincan Sugar Factories which were privatized at various dates were analyzed by considering production and employment data before and after privatization. As a result of the analyzes, it was observed that the desired positive results in terms of employment and production were not obtained in the seven sugar factories after privatization.

Keywords: Privatization, Sugar Factories, State Owned Enterprises, Employment, production.

1. GİRİŞ

Dünyada özelleştirme uygulamaları özellikle 1970'li yıllardan itibaren görülmeye başlanmıştır. Önceleri İngiltere ve Amerika'da yapılan özelleştirmeler, daha sonraları Doğu Avrupa ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerde de uygulanmaya başlanmıştır. Kapitalizmin, 20. yüzyılda, çeşitli devresel ve bölgesel krizler yanında, iki büyük ve kapsamlı bunalım yaşadığı bilinmektedir. Bunlardan birincisi 1929'da ikincisi ise 1970'li yılların ortalarına doğru ortaya çıkmıştır. 1929 yılında büyük buhrandan şiddetle etkilenen sistemin yeniden inşasında, kamu girişimciliği bir çözüm olarak tartışılmıştır. Gerçekten de 1929 ekonomik bunalımı, en aşırı liberal ekonomi yanlılarını bile, piyasa mekanizmasının ekonomiye kendiliğinden ve dengeli biçimde yön vereceği konusunda kuşkuya düşürmüştür.

Bunalımdan çıkmanın bir yolunun da talep doğurucu kamu harcamalarının arttırılması görüşü bu gelişmeleri hızlandırmıştır. Bu tür gelişmelere geçici olarak bakılsa da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kamu girişimciliği fikri hep ön planda olmuştur. Savaş sonrasında, Avrupa ülkelerinin çoğunda yaygın bir şekilde uygulanan ekonomiyi devlet eliyle canlandırma girişimleri, devlet mekanizmasının toplumsal örgütlenme içindeki yerinin yeni baştan gözden geçirilmesine ve sosyal refah devleti kavramının yerleşmesine yol açmıştır. Böylece, bütün vatandaşların refahının devlet tarafından üstlenildiği bir yapı söz konusu olmuş ve devletin ekonomik hayattaki yeri ve önemi artmıştır.

Ancak 1970’li yılların sonlarından itibaren devletçilik politikalarından ziyade özelleştirme ve liberal politikalar önem kazanmaya başlamıştır. 1989 yılında Berlin duvarının çökmesi, soğuk savaşın sona ermesi ve merkezi planlı ekonomiler ile kamu teşebbüslerinin, yerini piyasa ekonomisine ve özel teşebbüse devrettiği yeni bir ekonomik düzenin de başlangıç işareti olmuştur. Özelleştirme hareketlerine Doğu ve Batı Avrupa Ülkeleri, ABD, Güney Asya Ülkeleri ve diğer gelişmekte olan ülkeler de katılmışlardır. Kamu sektörünün yükünü hafifletmek amacıyla Batı Avrupa Ülkeleri, Doğu Avrupa Ülkeleri, ABD ve gelişmekte olan ülkeler özelleştirme faaliyetlerini hızlandırmak için yasal uygulamaları yürürlüğe koymuşlardır.

1970’li yıllarda yaşanan dünya petrol krizinden sonra ülkeler içinde bulundukları olumsuz koşullardan kurtulmak için geçerli olan Keynesyen politikalardan vazgeçip KİT’leri özelleştirme yoluyla verimliliği artırıp içinde bulundukları bu zor durumlardan kurtulmak istemişlerdir. 1980’li yılların başında ise Türkiye’de etkisini göstermeye başlamıştır (Süleyman, 1997: 9-11).

Türkiye’de 1980 sonrası etkisini iyice hissettiren Neo-Klasik iktisadi akım ile devletin ekonomideki ağırlığı azaltılmış, onun yerine piyasa ekonomisinin hâkim olduğu bir düzen oluşmuştur. Türkiye de bu sürece uyum sağlamış ve 24 Ocak 1980 Kararları sonrası serbest piyasa fikri benimsenerek, 1923’ten itibaren gerçekleştirilmek istenen sanayi kesimini geliştirme düşüncesi sonuç vermeye başlamış, böylece özelleştirme işlemleri hız kazanmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşuyla beraber ortaya çıkan ve KİT’ler içerisinde önemli bir yere sahip olan Türk Şeker Sanayi, ekonominin asıl gücünü sanayileşmenin oluşturduğu günümüzde yarattığı istihdam ve yan sektörlerle sağladığı önemli katkılarla önemini sürekli korumuştur. Şeker üretimi, ülkemizin tarımında ve üretiminde önemli rol oynamaktadır. Tarım ve hayvancılığın yanı sıra; gıda, ilaç, kimya ve makine başta olmak üzere ekonomide önemli bir oranda yerli katma değer yaratmaktadır. Ancak 1980’li yıllardan sonra gelişen serbest piyasa ekonomisine ayak uyduramadığından fabrika bazında uzun zamandan beri ortaya çıkan zararlar şeker fabrikalarının özelleştirme sürecini de hızlandırmıştır.

Özelleştirme konusunda farklı yorumlar ortaya atılmış ve özelleştirme gerekçeleri ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. Türkiye’de ise özelleştirmenin ilk amacı olarak verimlilik artışı gösterilmektedir. Yalnız her özelleştirmeden de gerçek anlamda bir verimlilik elde edilememiştir. Bu gerçek, ciddi tartışmalara da sebebiyet vermektedir. KİT’lerde yaşanan bu tür sıkıntılar haliyle özelleştirme uygulamalarında da sıkıntı çıkarmaktadır.

Bu çalışma ile Türkiye’deki şeker fabrikalarının özelleştirilmesinin istihdam ve üretim üzerine olan etkileri incelenerek ülkemizde özelleştirme uygulamalarının ne derece etkili olduğu, üretim ve istihdam noktasında nasıl katkı sağladığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda özelleştirilen Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya, Adapazarı, Erzincan ve Erzurum Şeker Fabrikalarının özelleştirme öncesi ve sonrasına ait üretilen şeker miktarları ve çalışan personel sayılarındaki değişimler incelenerek karşılaştırma yapılmıştır.

2. Özelleştirmenin Tanımı ve Niteliği

Özelleştirme, çok geniş kapsamlı bir kavram olup üzerinde görüş birliği sağlanmış tek bir tanımı bulunmamaktadır. Ekonomik anlamda özelleştirme, devletin faaliyet gösterdiği alanlardan elini çekmesi veya faaliyetlerini azaltmasıdır. Dar anlamda özelleştirme ise Kamu İktisadi Teşebbüslerinin mülkiyet ve yönetimlerinin özel kesime devrini ifade etmektedir

(Kardeş ve Güzel, 1994: 3). Özelleştirme, ekonomide kamu sektörünün varlığını ve etkinliğini azaltma ve kamuya ait olan teşebbüs araçlarının özel şahıslara devridir (Akyüz ve Ertel, 1987: 266). Başka bir tanımda ise özelleştirme kamuya ait olan iktisadi varlıkların özel şahıs ve kurumlara devredilmesi veya ekonomik, mali ve sosyal alanda devletin ekonomideki payının azaltılması olarak tanımlanmıştır. Özelleştirme konusunun sadece KİT'lerle sınırlandırılması bu kuruluşların birçok ülke ekonomisinde 1930'lu yıllardan itibaren önemli bir yere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. İktisadi düşüncelerde meydana gelen değişmelere devletin iktisadi hayata katıldığı KİT'lerden vazgeçmeme düşüncesinin ağır basması özelleştirme konusunun KİT'lerle ifade edilmesine sebep olmuştur. Aslında daha geniş bir düşünce devletin sadece kitleri özelleştirmesi ile ekonomik hacminin daraltılmayacağına bilinmesidir (Seyidoğlu, 1992: 18).

Geniş anlamda özelleştirme, düşünülürken yalnız KİT'lerin devri anlamında düşünülmemelidir. Bu anlayıştaki özelleştirmede KİT'lerin dışındaki mal ya da hizmetlerin üretim izninin öze verilmesi söz konusudur. Yoksa mülkiyetin devri söz konusu değildir. Örnek olarak karayolları müdürlüğünün asfaltlama, yamalama işlerini ve diğer kurumların temizlik çöp toplama, servis taşımacılığı gibi işlerini özel kesime verilmesi şeklinde düşünülebilir (Çetinkaya, 2001: 169).

Özelleştirme çalışmaları 1984 yılından itibaren yapılan hukuki düzenlemelerle birlikte, Türkiye'de de başlamış bulunmaktadır. Avrupa'da kamu sektörü İkinci Dünya Savaşını takip eden otuz yıl içinde ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte ülkemizde de başlamış bulunmaktadır. Buna karşılık 1980 yılından itibaren kamu sektörünün belirgin bir şekilde, bir gerileme içine girdiği görülmektedir. Bu durum kamu sektörünün dinamizminin kaybolması veya mali sonuçlar nedeniyle değil daha çok devletlerin kamu sektörünün sınırlarını özel sektör yararlarına daraltma arzularından doğmuştur (Ceep 1993: 181).

3. Özelleştirmenin Tarihsel Arka Planı

Devletin 1929 ekonomik krizine kadar en önemli görevi ülkenin hem iç hem de dış güvenliğini sağlayıp ülkedeki eşitlik ortamını sağlamaktır. Büyük ekonomik krizden sonra uluslararası pazarlarda talep yetersizliği, sermaye miktarında azalma, hammadde fiyatlarını düşmesi vb. nedenlerden dolayı dünya ekonomisinde büyük sıkıntılar doğmuştur. Büyük krizden sonra çoğu ülke krizin etkilerini azaltmak ve krizden kurtulmak için kendi kaynaklarıyla üretim gerçekleştirmiştir (Kilci, 1994: 11). Kapitalizm 1929 ve 1970 de yaşanan büyük krizlerden oldukça etkilenmiş ve sarsılmıştır. Bu önemli krizlerden kurtulmanın yolu kamunun müdahalelerinde geçtiği ileri sürülmüştür. 1929 ekonomik krizi, liberal ekonomiyi destekleyen kişileri bile, piyasanın kendiliğinden dengeye oturacağı düşüncesini konusunda şüpheye düşürmüştür (Kepenek, 1993: 21).

Devletin ekonomide gittikçe daha etkin olması bazı problemlerin de ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle kaynakların tahsisi ve dağıtımı gibi durumlarda devletten çok serbest piyasaya olan güvenin artmasına neden olmuştur. Böylece kamu girişimlerini özelleştirme, gelişmiş ülkelerle birlikte eş zamanlı olarak, az gelişmiş ülkelerde de 1980'li yılların başından itibaren ortaya çıkmıştır. Özelleştirmenin ortaya çıkış sebeplerinin başında 1970'li yılların sonundan itibaren çok sayıda Az Gelişmiş Ülkenin dış borçlarını ödeyemez duruma gelmesidir. Bunların başında Latin Amerika Ülkeleri gelmekteydi (Kazgan, 2006: 282-283).

Gelişmekte olan ülkelerde özelleştirme ekonominin tamamında yeni bir yöntem aracı olarak görülmüşse de bu durum gelişmiş ülkelerde farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde özelleştirme, devletin ekonomide var olan etkinliğini ve rolünü azaltma, özel sektörün işlerliğinden yararlanma ve ülke kaynaklarının etkin kullanım aracı olarak görülmüştür (Karakaya, 2008: 51). Özelleştirme uygulamaları 1980 sonrası ülkemizi de etkilemiş ve 24 Ocak kararları önemli bir düzenleme olarak kabul edilmiştir. 24 Ocak 1980 tarihinde alınan kararlar ile Türkiye'nin neo-liberalizme geçiş süreci başlatılmış ve daha sonra çıkarılan kanunlarla özelleştirme uygulamalarının yasal zemini oluşturulmaya başlanmıştır (Demirelli, 2014: 41).

Türkiye'de ilk özelleştirme uygulaması, 1988 yılında Teletaş'ın yüzde 22'lik kamu hissesinin halka arz yöntemiyle satılması olmuş ve özelleştirme uygulamaları daha çok demir çelik sanayi, çimento sanayi, enerji sektörü ve kamu bankalarına doğru yönelmiştir (Yılmaz, 2017: 919). Türkiye ekonomisi ve gündeminde özelleştirme bu yıllarda kendine yer edinmiş ve diğer ülkelerin büyük bölümünde olduğu gibi, ekonomik kaynaklı sorunların çözümü için başlıca çare olarak düşünülmüştür (Çiçek, 2016: 130-132).

1985 yılında DPT ile Morgan Guaranty Trust Company of Newyork şirketi arasında özelleştirmeye dair çeşitli sözleşmeler imzalanmıştır. Morgan Guaranty Trust Company of Newyork şirketi ile imzalanan bu sözleşmeler ile esas amaçlar arasında Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kamu üzerinde oluşturduğu baskıyı ve yükü tamamen olmasa da hafifletmek, bu KİT'lerde çeşitli iyileştirmeler yaparak onları serbest piyasanın çalışma koşullarına alıştırmak ve bu kuruluşlara yabancı sermaye girişini artırmaktır (Kepenek, 1993: 149-151).

4. Türkiye'de Şeker Sanayi Kuruluşu ve Gelişimi

Türkiye'de şeker sanayisinin ilk adımları pancar sanayinin gelişimi ile birlikte Osmanlı döneminde atılmıştır. 1840'lı yıllarda Arnavutköylü Dimitri Efendi İstanbul'da şeker fabrikasının kurulması için faaliyette bulunmuş ancak uygulamaya geçmemiştir (Eştürk, 2018: 68-69). 1867 yılında Davutoğlu Karabet, 1879 da Micheal Paşa, 1847 de Yusuf Bey ve 1899 da Rauf Paşa birtakım girişimlerde bulunmuşlardır fakat başarılı olamamışlardır. Özellikle Rauf Paşa ülkemizde Şeker Fabrikalarının kurulması için oldukça çaba göstermiş ve Almanya'dan 6 kişilik bir ekip getirip bu kişilerden teknik bilgi ve destek almıştır (Karayaman, 2010: 300-309).

Bu girişimlere rağmen şeker fabrikaları ile ilgili büyük bir adım atılamamıştır. Bu durumun en önemli nedenlerden biri Osmanlı'nın içinde bulunduğu sosyal, siyasal ve ekonomik yapının şeker sanayinin kurulmasına uygun olmamasıdır. Türkiye'nin ilk şeker fabrikası 19 Nisan 1923 tarihinde Uşakta Mollazade Nuri Bey tarafından kurulmuştur. Daha sonra bu fabrika ilk olarak devlet malzeme ofisine sonradan da Sümerbank'a devredilmiştir. 1925 yılında Alpulu Şeker Fabrikası 1933 yılında Eskişehir Şeker Fabrikası ve Turhal Şeker Fabrikası kurulmuştur. İlk açıldıkları yıllarda aşırı sermaye yetersizliği sorunuyla uğraşan Şeker Fabrikaları için 1925 yılında çıkarılan bir kanunla bazı ayrıcalıklar verilmiştir. Şeker Fabrikalarında üretim ve taşıma aşamalarında vergi alınmaması, beş hektar alana kadar ücretsiz arazi verilmesi en önemli imtiyazların başında gelmektedir. (TŞFAŞ, 2017).

Dünya ekonomik bunalımı neticesinde Türkiye Şeker Fabrikaları da nasibini alarak büyük bir ekonomik vurgun yemiş ve şeker üretimi düşmüştür. Bu dört şeker fabrikası krizin etkilerinden kurtulmak için farklı adımlar ve önlemler almaya çalışsalar da pek bir etkisi olmamıştır. Yurt dışından getirilen bilim adamları bir rapor hazırlayıp o günkü hükümete

sunmuşlardır. Raporda yapılacak hiçbir şeyin olmadığı vurgulanmaktadır. Bu durum üzerine harekete geçen bakanlık çok önemli bir karar alarak “Şeker Rasyonalizasyon Komitesini” kurmuştur.²

1953 yılı şeker fabrikalarının ikinci kuruluş devresi olarak geçer. Çünkü Atatürk’ün 17 Kasım 1937’de Pertek’te yaptığı “Şeker fabrikalarının sayısı yirmiye çıkmaz ve şeker ekmek kadar kolay alınır hale getirmezsek, gülbüz çocuklara hasret kalacağız” şeklindeki konuşması şeker fabrikalarının önemini daha da artırmıştır. Bunun sonucu olarak Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. kurulmuş ve on bir yeni şeker fabrikası açılması kararları alınmıştır. 1953 yılında Adapazarı, 1954 yılında Konya, Amasya, Kütahya, 1955 yılında Susurluk, Burdur, Kayseri, 1956 yılında Erzurum, Erzincan, Malatya, Elazığ şeker fabrikaları kurulmuştur (Temizgüney, 2010: 329-343).

5. Türkiye’de Şeker Sanayi ve Şeker Fabrikalarının Genel Durumu

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. şu anda şeker üretiminde ülkemizde en büyük şirket konumundadır. Faaliyetlerini 4634 sayılı Şeker Kanunu ve 233 sayılı KHK’ye göre yürütmektedir. Tarım, İmalat-Gıda, İmalat-Kimya, İmalat-Elektriksiz Makine sektörlerinde de faaliyet göstermektedir. Üreticilerle yapılan Üretim Sözleşmesi gereği ve Şeker Kurulu tarafından belirlenen kota, mevcut stokların durumu ve fabrikaların kapasiteleri dikkate alınarak her yıl şeker üretimi yapılmaktadır. Türkiye Şeker Fabrikalarının bünyesinde on beş Şeker Fabrikası, dört Alkol Fabrikası (Erzurum, Eskişehir, Malatya ve Turhal), beş Makine Fabrikası (Ankara, Eskişehir, Afyon, Turhal ve Erzincan), 1 Elektromekanik Aygıtlar Fabrikası (EMAF), bir Tohum İşleme Fabrikası ve bir Araştırma Enstitüsü bulunmaktadır. On beş Şeker Fabrikasının bulunduğu yerler; Alpullu, Ankara, Burdur, Çarşamba, Elazığ, Erciş, Ereğli, Eskişehir, Ilgın, Kars, Kastamonu, Malatya, Susurluk, Uşak ve Yozgat’tır. Şeker fabrikalarında günlük pancar işleme kapasiteleri 1750-7750 ton/gün arasında değişmektedir. Erzurum, Eskişehir, Malatya ve Turhal Alkol Fabrikaları toplam 57 Milyon 600 bin litre/yıl kapasiteye sahiptir. Alkol Fabrikalarında üretim Şeker Üretiminin yan ürünü olan Melas ile yapılmaktadır. Bünyesinde bulunan Makine ve Elektromekanik Aygıtlar Fabrikası ile Bir Şeker Fabrikasının mali bazda %95’i yerli olarak imal edilebilmektedir. Yıllık bazda 14 bin 900 ton kurulu kapasiteye sahip bu fabrikalar ile Şeker Fabrikalarının makine ve tesisleri, bakım ve onarım, yedek parça ve imalatı ve tamirati gibi işlemler yapılmaktadır (TŞFAŞ Sektör Raporu, 2017: 35).

6. Türkiye’de Özelleştirilen Yedi Şeker Fabrikasına Ait Verilerin Analizi

Bu başlık altında özelleştiren Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya, Adapazarı, Erzincan ve Erzurum şeker fabrikalarının özelleştirme öncesi ve sonrasına ait çalışan kişi sayısında ve üretilen şeker miktarındaki değişimler incelenmektedir. Konuyla ilgili olarak karşılaştırmalı analize geçmeden önce literatürde yapılmış bazı çalışmalara bakmakta fayda vardır;

Bhaskar ve Khan (1995)’de özelleştirmenin istihdam ve çıktı üzerindeki etkilerini analiz etmek için Bangladeş’teki jüt değirmenlerinden firma düzeyinde veriler kullanılmışlardır ve özelleştirmenin istihdamı önemli ölçüde azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

² Cumhuriyetin 50. Yılında Şeker Sanayimiz, *Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yayınları no:181*, Ankara 1973, s.20-26.

Murat (1995)' de yaptığı çalışmada gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan tüm dünyanın hızlı bir şekilde özelleştirmeye yönelirken, Türkiye'nin bu uygulamanın dışında kalmasının mümkün olmayacağından bahsetmiştir. Ancak milli bütünlük ve güvenliğe zarar verebilecek, plansız, programsız, bölgeler arası dengesizlik, gelir dağılımı ve çalışma barışını olumsuz yönde etkileyecek ve özel sektör tekelleşmesine sebep olabilecek bir şekilde özelleştirmeye gidilir ve muhtemel olumsuz sonuçları önceden belirlenip gerekli önlemlerin alınmadığı takdirde bu uygulamanın faydasından çok zararı olacağı ve mevcut işsizlik ve ücret problemini daha da arttıracığından bahsetmiştir.

Tümer (2004)' de Özelleştirme uygulaması öncesinde ve sonrasında KİT'lerde meydana gelen ücret ve istihdam farklılıklarının çalışanların sosyal hayatını etkilediğini ileri sürmektedir. Özelleştirmenin piyasaya işlerliğine etkisinden çok sosyal boyutunun ne denli önemli olduğunu belirtmiştir. Özelleştirme uygulamaları objektif bir bakış açısıyla değerlendirilmedikçe, ülkemizde uygulanmakta olan özelleştirme politikalarının sağlıklı bir hukuksal tabana oturmayacağını ve bu durumda da en çok zarar görenin yine KİT'lerde çalışanların olacağını ileri sürmüştür.

Bulut (2005) yaptığı bir çalışmada bazı rakamları incelemiş ve gerek dünyada gerekse Türkiye'de özelleştirme uygulamaları sonucunda, katma değer, verim, vergi geliri, yeni yatırımlar açısından olumlu gelişme olmadığını öne sürmüştür. Özellikle istihdam yönünden çok fazla düşüşler olduğunu belirtmiştir. Esnek çalışmanın, iş güvencesiz çalışmanın, sosyal güvencesiz çalışmanın, işçi sağlığı ve iş güvenliğinden yoksun çalışmanın özelleştirmeyle dayatılan bir yaşam biçimi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Özelleştirmenin en net sonuçlarını işsizlik, yoksulluk ve yolsuzluk olarak belirtmiştir.

Taşdoğan ve Taşdoğan (2012)'de 2009 yılında özelleştirme kapsamına alınan Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'ne bağlı 25 fabrikanın 1994-2009 dönemine ait ara malı ve nihai mal üretim etkinliğini, panel veri setine dayanan Malmquist Endeksi kullanarak incelemişlerdir. Bu çalışmaya göre bu fabrikaların 1994-2009 yılında ara malı ve nihai mal üretiminde özellikle teknolojik etkinlik açısından gerileme yaşadığını, özelleştirme sürecinin başladığı 2009 yılında ise bu gerilemenin daha da arttığını tespit etmişlerdir. Bu çalışmaya göre özelleştirmenin gerekçesi olan devlete ait işletmelerin etkisizliği iddiasının yetersizliğini ve etkisizliğin büyük ölçüde fabrikaların teknolojik gerilemesinden kaynaklandığını kanaatindedirler. Ayrıca özelleştirme sürecinde ortaya çıkan etkinlik kayıplarının, istihdam ve üretimin azalması sorunlarının ise sorunu daha da ağırlaştırdığı sonucuna varmışlardır.

Sezer (2013)' de yaptığı bir çalışmada öncelikle, gelişmekte olan ülkelerde özelleştirme uygulamaları üzerinde durmuştur. Gelişmekte olan ülkelere Bangladeş, Nijerya, Arjantin ve Türkiye'de gerçekleştirilen özelleştirmelerin istihdam üzerindeki etkisini irdelenmeye çalışmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulardan; "Ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça, özelleştirmeler sonrasında uygulanan aktif ve pasif istihdam politikalarının kapsam ve çeşitliliği artmaktadır" alt hipotezine ulaşmaktadır.

Kostakoğlu, Keskin ve Büyük (2016)' da Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'ne ait 25 fabrikadan biri olan Eskişehir Şeker Fabrikasının özelleştirilmesine yönelik bir model oluşturmuşlardır. Yapılan bu çalışma ile kamu sahipliğindeki şeker fabrikalarının kooperatif-devlet ya da kooperatif – devlet- özel sektör ortaklığına devredilmesi ile etkinliğin sağlanacağı yönündedir. Sonuç olarak kamu sahipliğindeki üretim tesislerinin bu çalışma özelinde şeker

fabrikalarının etkinsiz çalıştığını tespit etmişlerdir. Bu tesislerin fiziki ve teknolojik altyapı yetersizlikleri göz önünde bulundurulduğunda bunların yenilenmesi de büyük bir maliyet içerdiği kanaatine varmışlardır. Fabrikaların özerk statüye kavuşturulmasının istihdam ve üretim açısından da başarı sağlayacağını garanti olmadığı kanaatindeler. Hatta başarısızlık daha yüksek ihtimalle ortaya çıkacaktır. Bu tesislerin kamu sahipliğinin tamamen özel sektöre devrinin tekelleşmeye yol açması sonucunu doğurabilir.

Gökdemir (2018)' de bazı sektörlerle ait özelleştirme öncesi ve sonrası istihdamda meydana gelen artış veya azalışı analiz etmiştir. Analiz sonucu; Özelleştirmenin, Tarım ve Gübre, Orman ürünleri, Ulaştırma ve Havacılık, Demir ve Çelik, Petrol, Çimento ve Turizm Otelcilik olmak üzere yedi sektörün istihdam seviyesinde azalmaya sebep olduğunu, Gıda ve Şeker, Sanayi, Bankacılık ve Sigortacılık ve Madencilik olmak üzere 4 sektörün istihdam seviyesinde ise artış yarattığı tespit etmiştir.

Eştürk (2018)' de Türkiye'de pancar şekeri üretimindeki yüksek maliyetlerin, düşük verim düzeyinin, eski teknolojinin ve yenileme yatırımları gerekliliğinin bütçe üzerinde baskı oluşturmalarının sektörün karşı karşıya kaldığı problemler olarak görmektedir. Problemlerin çözümüne yönelik, özelleştirme uygulamaları gündeme geldiğini öne sürmektedir. Literatürde, özel sektör şeker işletmelerinin kamu sektörüne göre daha etkin ve verimli olduğu gözlenirse de şeker sektörünün önemi, istihdam edilen personelin durumu ve üretimde meydana gelecek sorunlar nedeniyle kaygılar yaşanıldığı görüşündedir. Şekerin önemli bir ürün olması sebebiyle, özelleştirme uygulamalarında; devletin denetleyici ve koruyucu rolünün etkin olduğu devlet, özel sektör veya devlet kooperatif iş birliğinin olduğu bir model sektörün geleceği için uygun olabileceği görüşündedir.

Çiçek ve Acar (2018)' de Türkiye'deki şeker fabrikalarının özelleştirilmesinden etkilenecek en temelde yer alan iki toplumsal kesim olan istihdam edilen şeker işçilerinin ve pancar çiftçilerinin yer aldığını belirtmektedirler. Mevcut özelleştirme işlemlerinin ardından; Burdur Şeker Fabrikası'nda işçi sayısında azalmaların gözlemlendiği ve pancar çiftçilerinin ellerindeki şeker pancarını bir sonraki kampanya dönemi içerisinde nasıl teslim edeceklerinin giderek belirsizleştiği görüşündedirler. Burdur özelinde; bu bölgenin, zamanla pancar tarımından uzaklaşacağı ve şeker fabrikasının ortadan kaldırılmasıyla inşaat sektörüne yönelik yeni bir rant sahasının oluşacağını ve bunun yanı sıra şehir genelinde işsizlik ve üretim sorunsalının belirgin hale geleceğini öngörmektedirler.

Özelleştirilen şeker fabrikalarına ait özelleştirme öncesi ve sonrası çalışan kişi sayısı ve üretilen şeker miktarının karşılaştırılması;

Tablo1: Amasya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Veriler

	Yıllar								
	1987	1988	1989	1990	1991**	1992	1993	1994	1995
Çalışan Kişi Sayısı	1.819	1.787	1.520	1.432	1.360	1.115	765	396	464
Üretilen Şeker Miktarı (Ton)	115.135	77.900	71.559	83.250	61.500	82.750	98.000	38.600	63.700

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Amasya Şeker Fabrikası 1991 yılında özelleştirilmiştir. Tablo 1’de Amasya Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 1987-1990 yılları arası, özelleştirme öncesine ait verileri, 1992-1995 yılları arası ise özelleştirme sonrasına ait verileri göstermektedir. Tablo 1’e göre Amasya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında ortalama 1.184 kişi ile çalışılıp ortalama 76.932 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Amasya Şeker Fabrikası için 1987-1995 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 1.819 kişi ile 1987 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 396 kişi ile 1994 yılıdır. Amasya Şeker Fabrikası için 1987-1995 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 115.135 ton ile 1987 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 38.600 ton ile 1994 yılıdır. Amasya Şeker Fabrikasında 1987-1995 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının arttığı tek yıl sadece 1995 yılıdır. Amasya Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 1991 yılından itibaren 1994 yılı hariç genel olarak çalışan işçi sayısında bir azalma görülmektedir.

Amasya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında en yüksek şeker üretim miktarına 1987 yılında ulaşmıştır. Amasya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında en düşük şeker üretim miktarını ise 1994 yılında gerçekleştirmiştir. 1987-1995 yılları arasında ortalama 76.902 ton şeker üretimi gerçekleşmiştir. Şeker Fabrikasında 1987-1995 yılları arasında, bir önceki yıla göre şeker üretiminin arttığı yıllar 1990, 1992 1993 ve 1995’tir. Amasya Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 1991 yılından itibaren 1994 yılı hariç genel olarak üretilen şeker miktarının arttığı görülmektedir.

Tablo 2: Kayseri Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Veriler

	Yıllar								
	1987	1988	1989	1990	1991	1992**	1993	1994	1995
Çalışan Kişi Sayısı	1.698	1.100	1.402	1.336	1.023	1.327	894	740	740
Üretilen Şeker Miktarı (Ton)	69.100	49.100	50.300	71.950	83.500	78.350	88.185	72.730	79.951

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Tablo 2’de Kayseri Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 1987-1990 yılları arası, Kayseri Şeker Fabrikasının özelleştirme öncesine ait verileri, 1992-1995 yılları arası ise Kayseri Şeker Fabrikasının özelleştirme sonrasına ait verileri ve 1992 yılı ise Şeker Fabrikasının özelleştiği yılı ifade etmektedir. Tablo 2’ye göre Kayseri Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında ortalama 1.140 kişi ile çalışılıp ortalama 71.460 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Kayseri Şeker Fabrikası için 1987-1995 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 1.698 kişi ile 1987 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 740 kişi ile 1994 ve 1995 yıllarıdır. Kayseri Şeker Fabrikası için 1987-1995 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 88.185 ton ile 1993 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 49.100 ton ile 1988 yılıdır. Şeker Fabrikasında 1987-1995 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının arttığı yıllar 1989 ve 1992 yıllarıdır. Kayseri Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 1992 yılından itibaren 1995 yılı hariç genel olarak çalışan işçi sayısında bir azalma görülmektedir.

Kayseri Şeker Fabrikasında 1987-1995 yılları arasında, bir önceki yıla göre şeker üretiminin arttığı yıllar 1989, 1990, 1991, 1993 ve 1995'tir. Kayseri Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 1992 yılından itibaren üretilen şeker miktarı bir sene artış bir sene azalış şeklinde devam etmiştir.

Tablo 3: Konya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Veriler

	Yıllar								
	1987	19 88	1989	1990	1991	1992**	1993	1994	1995
Çalışan Kişi Sayısı	1.871	1.170	1.194	1.141	1.820	1.174	1.101	1.604	1.510
Üretilen Şeker Miktarı (Ton)	134.850	117.300	100.471	140.150	143.750	146.250	175.700	130.586	131.700

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Tablo 3'de Konya Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 1987-1990 yılları arası, özelleştirme öncesine ait verileri, 1992-1995 yılları arası ise özelleştirme sonrasına ait verileri ve 1992 yılı ise özelleştiği yılı ifade etmektedir. Tablo 3'e göre Konya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında ortalama 1.398 kişi ile çalışılıp ortalama 135.63 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. 1987-1995 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 1.871 kişi ile 1987 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 1.101 kişi ile 1993 yılıdır. Konya Şeker Fabrikası için 1987-1995 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 175.700 ton ile 1993 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 100.471 ton ile 1988 yılıdır. Konya Şeker Fabrikasında 1987-1995 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının arttığı yıllar 1992 ve 1994 yıllarıdır. Konya Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 1992 yılından itibaren çalışan işçi sayısı bir yıl artıp bir yıl azalmıştır. Şeker Fabrikasında 1987-1995 yılları arasında, bir önceki yıla göre şeker üretiminin arttığı yıllar 1990, 1991, 1992, 1993 ve 1995'tir. Konya Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 1992 yılından itibaren üretilen şeker miktarı bir sene artış bir sene azalış şeklinde devam etmiştir.

Tablo 4: Kütahya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Veriler

	Yıllar						
	2001	2002	2003	2004**	2005	2006	2007
Çalışan Kişi Sayısı	635	708	559	533	366	257	284
Üretilen Şeker Miktarı	32.940	36.170	30.366	40.012	38.000	27.382	26.940

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Tablo 4'te Kütahya Şeker Fabrikasının 2001-2007 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 2001-2003 yılları arası, özelleştirme öncesine ait verileri, 2005-2007 yılları arası ise özelleştirme sonrasına ait verileri ve 2004 yılı ise fabrikanın özelleştiği yılı ifade etmektedir. Tablo 4'e göre Kütahya Şeker Fabrikası 2001-2007 yılları arasında ortalama 477 kişi ile çalışılıp ortalama 33.115 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir.

Kütahya Şeker Fabrikası için 2001-2007 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 708 kişi ile 2002 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 257 kişi ile 2006 yılıdır. Kütahya Şeker Fabrikası için 2001-2007 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 40.012 ton ile 2004 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 26.940 ton ile 2007 yılıdır. Şeker Fabrikasında 2001-2007 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının arttığı yıllar 2002 ve 2007 yıllarıdır. Kütahya Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 2004 yılından itibaren çalışan işçi sayısı genel olarak azalmıştır. Kütahya Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 2004 yılından itibaren üretilen şeker miktarı sürekli azalarak devam etmiştir.

Tablo 5: Adapazarı Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Veriler

	Yıllar					
	2002	2003	2004	2005**	2006	2007
Çalışan Kişi Sayısı	410	512	710	780	613	501
Üretilen Şeker Miktarı (Ton)	29.123	19.342	21.810	20.500	19.702	18.750

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir

Tablo 5'te Adapazarı Şeker Fabrikasının 2002-2007 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 2002-2004 yılları arası, özelleştirme öncesine ait verileri, 2006-2007 yılları arası ise özelleştirme sonrasına ait verileri ve 2005 yılı ise özelleştigi yılı ifade etmektedir. Tablo 5'e göre Adapazarı Şeker Fabrikası 2002-2007 yılları arasında ortalama 587 kişi ile çalışılıp ortalama 21.537 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Adapazarı Şeker Fabrikası için 2002-2007 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 780 kişi ile 2005 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 410 kişi ile 2002 yılıdır. Adapazarı Şeker Fabrikası için 2002-2007 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 29.123 ton ile 2002 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 18.750 ton ile 2007 yılıdır. Fabrikada 2002-2007 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının arttığı yıllar 2003, 2004 ve 2005 yıllarıdır. Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 2005 yılından itibaren çalışan işçi sayısı ve üretilen şeker miktarı genel olarak azalmıştır.

Tablo 6: Erzurum Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Veriler

	Yıllar						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018**	2019
Çalışan Kişi Sayısı	472	424	404	376	348	321	212
Üretilen Şeker Miktarı (Ton)	26.895	26.040	28.238	25.650	41.590	46.500	37.000

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve Erzurum Şeker Fabrikası Muhasebe Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 6'da Erzurum Şeker Fabrikasının 2013-2019 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 2013-2017 yılları arası, özelleştirme öncesine ait verileri, 2019 yılı arası ise özelleştirme sonrasına ait verileri ve 2018 yılı özelleştigi yılı ifade etmektedir. Tablo 6'ya göre Erzurum Şeker Fabrikasında 2013-2019 yılları arasında ortalama 365 kişi ile çalışılıp ortalama 33.130 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. 2013-2019 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 472 kişi ile 2013 yılı ve en düşük olduğu yıl

ise 212 kişi ile 2019 yılıdır. Erzurum Şeker Fabrikası için 2013-2019 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 46.500 ton ile 2018 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 25.650 ton ile 2016 yılıdır.

Şeker Fabrikasında 2013-2019 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısı sürekli azalmıştır. Erzurum Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 2018 yılından itibaren de hem çalışan işçi sayısı hem de üretilen şeker miktarında azalma meydana gelmiştir.

Tablo 7: Erzincan Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Veriler

	Yıllar						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018**	2019
Çalışan Kişi Sayısı	329	305	283	266	249	224	157
Üretilen Şeker Miktarı (Ton)	20.050	24.140	25.627	22.785	27.560	28.080	21.333

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve Erzincan Şeker Fabrikası Muhasebe Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 7’de Erzincan Şeker Fabrikasının 2013-2019 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 2013-2017 yılları arası, özelleştirme öncesine ait verileri, 2019 yılı arası ise özelleştirme sonrasına ait verileri ve 2018 yılı özelleştigi yılı ifade etmektedir. Tablo 7’ye göre Erzincan Şeker Fabrikası 2013-2019 yılları arasında ortalama 259 kişi ile çalışılıp ortalama 24.225 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. 2013-2019 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 329 kişi ile 2013 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 157 kişi ile 2019 yılıdır. Erzincan Şeker Fabrikası için 2013-2019 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 28.080 ton ile 2018 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 20.050 ton ile 2013 yılıdır. Şeker Fabrikasında 2013-2019 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının arttığı yıl yoktur. Erzincan Şeker Fabrikasında 2013-2019 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının sürekli azalmıştır. Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 2018 yılından itibaren de hem çalışan işçi sayısı hem de üretilen şeker miktarında azalma meydana gelmiştir.

SONUÇ

Türkiye’de özelleştirme çabaları doğrultusunda yapılan ilk girişim 29.02.1984 tarih ve 2983 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kalkınma sürecini başlatacak özel teşebbüs gücünün yetersizliği, kamunun çeşitli alanlara girmesini gerektirmiştir. Dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak, Türkiye ekonomisinde yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Özelleştirme konusunda belirlenen amaçlardan birincisi, ekonomide piyasa kurallarına işlerlik kazandırmak ikincisi ise mikro düzeydeki müdahaleler yerine makro düzeydeki politikalar ile, aynı endüstrideki işletmelere eşit rekabet şartları sağlamaktır. Bu ise, mühadaleci ekonomiden liberal ekonomiye geçilmesi ve KİT’lerin bütçe üzerindeki yüklerinin hafifletilerek sadece sosyal yükümlülüklerin bütçeden karşılanması ile mümkün olabilecektir. Ülkemizde yürütülmekte olan özelleştirme programı doğrultusunda, 1985 yılından itibaren kamuya ait veya kamu payı bulunan bir çok kuruluş özelleştirme kapsamına alınmış ve kuruluşlardan bir kısmı, blok satış, halka arz ve her iki yöntemin kombinasyonu veya varlık satışı biçiminde özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de 1980 sonrası dönemlerde hükümetler iç ve dış borçları kapatmak için sık sık özelleştirme yoluna

başvurmuşlardır. Kısa vadede borç yükünün azaltılmasına yarayan özelleştirme, uzun vadede kalıcı bir çözüm olamamıştır.

Türkiye’de KİT’ler içerisinde bulunan ve özelleştirme uygulamaları içinde sürekli var olan Türkiye Şeker Fabrikaları Türkiye gündemini uzun süredir meşgul etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında küçük teşebbüslerle kurulan ancak gerçek anlamdaki kurumsallaşma sürecine Cumhuriyet yıllarında devlet desteğiyle adım atan şeker fabrikaları gerek Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde gerekse çok partili dönemde devletin önem verdiği kuruluşlardan biri olmuştur. Nüfus artışıyla değişen talebe bağlı olarak sayıları yıldan yıla artan şeker fabrikaları, 20. yüzyılda bir üçüncü dünya ülkesinde ulusal kapitalist sanayileşmenin sadece imkânlarına değil sınırlarına da ışık tutan bir deneme olan devletçilik ilkesinin hedefinden saptırılmasıyla devlet elinde tekelleşerek günümüz ekonomisinin kronik bir vakası haline gelmiştir.

Türkiye’de mevcut olarak 38 adet şeker fabrikası bulunmaktadır. Bu şeker fabrikalarının 15 tanesi devlete yani Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ’ye aittir. 23 şeker fabrikası ise özel şahıslara ve kooperatiflere aittir. Türkiye’de şeker fabrikaları sürekli kendini özelleştirme uygulamalarının içinde bulmaktadır. Çünkü şeker fabrikaları yıldan yıla zarar etmekte, ülke şeker tüketimini karşılayamamakta ve bulunduğu ilin bölgesel gelişimine katkı sağlayamamaktadır. Türkiye şeker fabrikaları ise KİT’ler bünyesinde bulunup son dönemde özelleştirme uygulamalarının içerisinde kendine yer bulan ve gündemdeki güncelliğini hala yitirmeyen bir kuruluştur. Şeker fabrikalarıyla ilgili özelleştirme çabaları ilk olarak 1991 yılında ortaya çıkmıştır. Amasya, Kayseri ve Konya Şeker Fabrikalarının yönetim yetkisi kaldırılarak Pankobirlik bünyesine geçirilmişlerdir. Bu fabrikalar ilk özel şeker fabrikaları olarak piyasada faaliyet göstermişlerdir. 1999 yılında IMF ile imzalanan stand-by antlaşması ve 2001 yılında çıkarılan Şeker Kanunu ile özelleştirme süreci hızlandırılmıştır.

Çalışma kapsamında Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş bünyesinde yer alan yedi şeker fabrikası ile ilgili özelleştirme öncesi ve sonrası veriler incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır;

Özelleştirilen Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya, Adapazarı, Erzurum ve Erzincan Şeker Fabrikalarının istihdam açısından özelleştirme öncesi ve sonrası verileri karşılaştırıldığında, özelleştirmeden sonra istihdamın arttığı tek şeker fabrikası Adapazarı Şeker Fabrikasıdır. Aynı şekilde özelleştirmeden sonra istihdam edilen kişi sayısının azaldığı fabrikalar ise Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya, Erzurum ve Erzincan Şeker Fabrikalarıdır. Özelleştirme uygulamaları, incelenen yedi şeker fabrikası için istihdam açısından genel anlamda bir azalışa sebebiyet vermiştir.

Özelleştirme uygulamalarının bu yedi şeker fabrikası için üretilen şeker miktarı açısından bakıldığında ise özelleştirmeden sonra üretilen şeker miktarının arttığı fabrikalar Kayseri, Konya ve Erzurum Şeker Fabrikalarıdır. Özelleştirmeden sonra üretilen şeker miktarının azaldığı fabrikalar ise Amasya, Kütahya, Adapazarı ve Erzincan Şeker Fabrikalarıdır. Özelleştirme uygulamaları, incelenen yedi şeker fabrikası için üretilen şeker miktarı açısından da genel anlamda bir azalışa sebebiyet vermiştir. Sonuç olarak bakıldığında; çalışmada ele alınan yedi şeker fabrikasında, üretim ve istihdam noktasında arzu edilen artış sağlanamamıştır. Türkiye şeker fabrikaları özelinde yapılan bu çalışma, yurtiçi ve yurtdışı özelleştirme ile ilgili yapılan diğer çalışmalarla kıyaslandığında benzer sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akyüz, M., Ertel, N., (1987), Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü, Dünya Yayınları, İstanbul.
- Bhaskar, V., Khan, M., (1995), Privatization and Eployment: A Study of the Jute Industry in Bangladesh, *The American Economic Review*, 85(1), s. 267-273.
- Bulut, K., (2005), Özelleştirme Politikalarının İstihdam Boyutu ve Enerji Sektörü, İŞ-Kur, Uzmanlık Tezi.
- Ceep, A., (1993), Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu, (çev. Veysel Atasoy), Ankara.
- Çetinkaya, Ö., (2001), Türkiye’de Devlet İşletmeciliği ve Özelleştirme, Ekin Yayınları, Bursa.
- Çiçek, Ö., (2016), Özelleştirme Sürecine Sendikaların Bakış Açısı: Burdur ve Uşak Şeker -İş Sendikası Örneği, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Mart, s. 130-132.
- Çiçek, Ö., Acar, O. K., (2018), Türkiye’de Şeker Fabrikalarının Özelleştirilmesi ve İstihdam Üzerine Etkileri, *FSECON Uluslararası Sosyal Bilimler Bildiri Kongresi*, s. 110-120.
- Demirelli, L., (2014), 2002 sonrasında Türkiye’de Özelleştirme ve Demiryolu Hizmeti, *Mülkiye Dergisi*, Haziran Sayısı, s.41-85.
- Eştürk, Ö., (2018), Türkiye’de Şeker Sektörünün Önemi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme, *Anadolu Üniversitesi, İktisat ve İşletme Dergisi*, Eskişehir, 2 (1), s. 67-81.
- Gökdemir, S., (2018), Türkiye’de Özelleştirmenin İstihdam Üzerindeki Etkileri, *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Hanke, S. (1985), Özelleştirme Teorisi (Çeviren: Fevzi Devrim),
<http://www.canaktan.org/ekonomi/ozellestirme/kamu-ekonomisi-genisleme/devrim-ozellestirme-teorisi.htm> (E.T: 05.04.2019).
- Karakaya, U., (2008), Özelleşme sonrası Firma Performanslarının Fransa ve Türkiye Deneyimleri Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*.
- Karayaman, M. (2010), Osmanlı Devleti’nde Şeker Fabrikası Kurma Teşebbüsleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Temmuz, s. 300-309.
- Kardeş, R., Güzel, H., (1994), Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Özelleştirmeler, *Vakıfbank Araştırma Dizisi*, No: 2.
- Kazgan, G., (2006), İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Kepenek, Y., (1993), 100 Soruda Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT), Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Kilci, M., (1994), Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları, Ankara.

- Kostakoğlu, S. F., vd., (2016), Eskişehir Şeker Fabrikasının Özelleştirilmesine Yönelik Porter'ın Elmas Modeli Analizi, Kastamonu Üniversitesi, *İİBF Dergisi*, Sayı: 13, s. 50-61.
- Murat, S., (1995), İstihdam Açısından Kit'ler ve Özelleştirilmeleri, Sosyal Siyaset Konferansları, 40. Kitap, İ.Ü. Yayın No. 3867.
- Seyidoğlu, H., (1992), Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, İstanbul.
- Sezer, N., (2013), Gelişmekte Olan Ülkelerde Özelleştirme Uygulamalarının İstihdam Üzerine Etkileri: Bangladeş, Nijerya, Arjantin ve Türkiye Örnekleri, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Süleyman, Y., (1997), Özelleştirme, Creative Yayıncılık, Ankara.
- Temizgüney, F., (2010), Erzurum Şeker Fabrikası'nın Açılışı, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Mart, s. 329-343.
- Tümer, E. Ö., (2004), Türkiye'de Özelleştirmenin Ücret ve İstihdam Üzerindeki Etkisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, Ç., (2017), Özelleştirme Karşıtı Mücadele ve İşçi Sınıfı Bilinci: Petkim Örneği, Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi, Mayıs, s. 915-943.
- Taşdoğan, B., Taşdoğan, C., (2012), Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Malmquist Endeksi Çerçevesinde Etkinlik Analizi, Akdeniz Üniversitesi, *İİBF Dergisi*, (23), s. 59-77.
- Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi, (2017), Sektör Raporu.